

КНИЖЕВНИТЕ ТЕКСТОВИ СО ИСТОРИСКА И ЕСТЕТСКА ОПРЕДЕЛБА ЗАСТАПЕНИ ВО НАСТАВАТА ПО ИСТОРИЈА

Оливер Цацков

Факултет за Образовни науки, Универзитет “Гоце Делчев”-Штип, Р.С Македонија
oliver.cackov@ugd.edu.mk

Апстракт. Во трудот се претставени придобивките и значењето на книжевните текстови со историска и естетска определба во наставата по историја. Преку нив на учениците им се доближува историското минато, се зголемува интересот за историските настани и се поттикнува развој на способности за набљудување, доживување, мотивирање, самостојно формирање заклучоци и стекнување нови извори на знаење. Во рамките на темата се наведени примери од книжевни текстови на познати македонски автори, создадени во определени временски периоди, кои претставуваат вреден и корисен материјал во наставата по историја. Овие текстови се своеобразни извори и за историската наука, и за наставниците, и за учениците. Преку книжевно-историските текстови учениците стекнуваат морални и естетски вредности, а делата што го опишуваат подвигот на македонските револуционери, херои и борци, кои оставиле светли страници во историјата на македонскиот непокор, остануваат трајно втиснати во нивната колективна меморија.

Клучни зборови: учител, историја, меморија, настава, текстови, духовен живот.

LITERARY TEXTS WITH HISTORICAL AND AESTHETIC CHARACTERISTICS INCLUDED IN HISTORY EDUCATION

Oliver Cackov

Faculty of Educational Sciences, Goce Delčev University, Štip, R.N.Macedonia
oliver.cackov@ugd.edu.mk

Abstract. This paper analyzes the role and significance of literary texts with historical and aesthetic value in the teaching of history. Through such texts, students are introduced to the historical past and encouraged to develop an interest in historical events. At the same time, they acquire skills of observation, reflection, motivation, independent reasoning, and access to new sources of knowledge. The paper includes examples from the works of well-known Macedonian authors, created in different historical periods. These texts serve as important sources both for historical scholarship and for teaching practice. Through literary-historical content, students adopt moral and aesthetic values. The works that depict Macedonian revolutionaries, heroes, and fighters—who left a lasting mark in the history of Macedonian resistance—contribute to the formation and strengthening of collective memory.

Key words: teacher, history, memory, teaching, texts, spiritual life.

Текстот е незаменлива потврда за создавање научни и потврдени вистини во сите форми, научни книжевни, историски, ликовни и од многу други од духовниот живот на секој народ. За изработка на историските содржини со историска тематика во наставата по историја од исклучително значење се примената, употребата на текстови од книжевни дела кои настанале или временски се блиски во периодот во кој се случувале историските настани, појави, процеси и личности за кои се пишува. Со ваквите текстови во рамките на традиционалната настава ги конкретизира историските факти со што им го олеснува на учениците формирањето на историските престапи. Тоа понатаму овозможува формирање на историски престапи, историски поими кои, изградени во цврст систем ја сочинуваат суштината на историската мисла. Со користењето на текстовите од книжевните дела во наставата по историја на наставникот

ќе му овозможи да допре до свеста и мислата на ученикот за да правилно формира вистинска слика и престава во времето кога се случил вистинскиот историски настан.

Критериумот за добар историски роман не е дури автентичноста на настаните и ликовите, ами колку и како ќе се долови колоритот на епохата, и колку ќе се проникне в нејзината суштина. Имајќи го сето ова во предвид веднаш ќе констатираме дека да се напише роман со историско значење, а сепак тие да не останат хроника на едно време и на едно живеење, ами напротив да добијат пошироко национално значење. Ова се однесува на дела со романтизирана биографија, како историски романи и како хроника со уметничко обележје, но и како сплет на настани со историско значење на еден народ. Во обработка на историска содржина често треба да се користат поетска и текстови од наредната книжевност односно творештво. При употребата на книжевните текстови потребни се широки претходни подготовки на наставникот по историја, а уште повеќе и на самите ученици. Прашањата мора да се јасни и определени, така што ученикот веднаш да разбере што бара наставникот и на што посебно да се обрне внимание за да успешно се сфати и открие вистината и се добие точниот резултат. Исто така, прашањата не смеат да бидат сугестивни или многу сложени. При обработката треба секогаш да се користи критичното мислење, а притоа се разбира не треба да се заборави историската вистина. Од какво исклучително значење се романите со историско значење ќе истакне проф. Виолета Ачковска (2001) „за изработка на историските содржини инкорпорираани во наставата по историја најзначајни се текстовите од литературните дела кои настанале или временски се блиски до самиот историски настан или појава што ја опишуваат. Таквите литературни дела се својвидни извори и за историската наука и наставниците треба да ги користат за да им го олеснат на учениците совладувањето на одредени историски престапи, содржини и од целосни историски престапи“ (стр.46)

Книжевниот текст укажува на потребата за знаењата повикува на активност за време на часот. Секој проблем го доживува како доверена задача кои треба да ја решат. Кај учениците се развива интерес кој на некој начин е основен мотив за учење и средство за интелектуално и емоционално развивање на учениците и учење со кое се знае кој и што работи. Со реализацијата на текстовите со историска содржина учениците би добиле по многу по впечатлива и по сугестивна слика од богатото историско минато и не само на нашиот народ, туку, и од другите народи. Учениците покажуваат желба да се запознаат со непознатото со онаа што е вредно и старо. Македонија како дел од нејзината културна историја има долга и значајна традиција за примената на книжевниот текст во наставата по историја и колку значајни се тие ќе запише и Милутин Перовиќ: „текстовите од книжевни дела може да овозможат на наставникот да подготви интересна историја и сликовито да ги опише историските настани и да ги истакне политичките и морални и други карактеристики на историските личности. Со ова наставникот може да го долови колоритот на епохата и релјефно да ја истакне специфичноста на историскиот настан, појава и процес. Правилно користење на текстовите од уметничките дела, а посебно на големи историски личности силно може да влијае на моралното воспитување на ученикот.“

Наставникот по историја има значајна улога во општественото и моралното воспитување на учениците. Од напишаните историски трудови од областа на пишаниот збор кои се посветени на историското минато на својот народ како што се монографиите, романите, научно популарните дела детската литература од областа на општествените науки, легендите, преданијата и усната традиција, кои се значаен материјал за успешен и квалитетен наставен час по историја.

Во македонската современа книжевна литература располагаме со голем број на опции за користење на текстови во наставата по историја како примери ќе наведеме

неколку текстови од македонски автори кои со своите историски книжевни дела запишани во одреден историски временски период оставиле за себе мноштво светли страници за македонскиот непокор. Наставникот по историја од оваа многубројна литературна книжевна традиција треба да ги користи како нешто вредно и многу корисно во наставата по историја, бидејќи само преку неа ученикот може да се идентификува со пораката од уметничкиот книжевен текст.

Монографијата е сложен научен труд кој покрај хронолошката линија на одреден настани личности бележи и неделиво единство и се во нераскинлива врска со општествените случувања од животот на народот од периодот кога се пишувани. Кога се обработува наставната содржина за балканските војни од неодминливо значање е монографијата “Балканските војни и Македонија” на Ѓорѓи Абациев. Авторот најпрво ги објаснува корените за почетокот на Балканските војни детално ги раслојува моментите пред почетокот на војната, за задкулисните дворски игри на Големите сили односно дал една целосна слика за тоа како Македонија повторни ќе биде „јаболко на раздор“. Во монографијата се дадени и бројките посебно за учесниците на Македонците во единиците на војските во соседните земји. Двете Балкански војни оставиле трајни последици врз економскио-политички живот во Македонија. За оваа вистина уште по илустративно ќе запише и самиот автор “не постои статистика и не може да се има јасен увид за жртвите што ги даде македонскиот народ, бидејќи за него никој не водел евиденција но остануваат неизбришани факти што говорат за многу изгорени и порушени и ограбени села за свирепи колежи и прогонувања на илјадници бежанци засекогаш прогонети од своите родни места.”

Кога сме кај Абациев важна улога има неговото дело „Табакерата“. Имено делото има големо книжевно влијание со Делчев и Сулејман-Бег во главните ролји. Особено е карактеристичен текст кој се однесува на психолошкиот момент на средбата помеѓу Гоце и Сулејман-Бег кој ја надминува стереотипната поделеност претставувајќи го ликот на „непријателот“ како морално чесен и праведен млад интелектуалец. Соња Стојменска-Елзесер (2011) ќе запише: „уште поинтересно и поефикасно е што овој книжевен текст доживеал и своја екранизација, односно адаптација во телевизорски филм. Преку ова имаме можност да го прокоментираме паралелното дејство на овие два медиума во проникнувањето на приказната за Делчев во свеста на современиот читател и тв гледач.“

Видео Подгорец е писател кој за својата творечка работа оставил голем број на книжевни наслови. Дел од своето уметничко создавање го посветил и на историското минато на својот народ. Значајни текстови кои можат да се применат во наставата е романот “Македонска голгота”. Овој роман е дело кое може да се типологизира и како дело со романизирана биографија на Јане Сандански како историски роман и како хроника со уметничко обележје, но и како сплет на настани со исклучително значање на македонскиот народ. Овде среќаваме поими за татковината, за ослободителното движење и познати револуционерни личности како што се Делчев, Сандански, Петров, за Мис Тон и други, Подгорец во овој роман ќе даде една жива слика за револуционерната борба на македонскиот народ за слобода “бестрашните народни синови и деџе и ноќе ги крстосуваат селата, градовите подготвувајќи го народот за големиот решителен ден. Треба да се купуваат пушки, куршуми, динамит, требаше да се подготвува облека за борците за да се собере храна. Тоа ќе биде најголемата и најстрашна но победоносна војна.”

Текстовите со младинска и детска книжевна литература карактеристични се по тоа што имаат влијание не само на фантазијата туку и на моралните и естетски чувства кај учениците. Таков пример е Трајче главниот херој во романот „Волшебното самарче“ на Ванчо Николески. Преку курирската работа на Трајче учениците ќе добијат слика за

пожртвуваноста на едно младо момче во ослободувањето на неговата татковина од една страна и несебичната грижа за својата мајка.

Младите херои во романите со воена тематика не само што учествуваат во сите познати борби на нов туку и придонесуваат за нивниот победоносен крај. Идејната платформа на овие книжевни дела не е само да се прикажат ужасите на војната, туку и нивната хумана порака тоа никогаш да не се повтори. Од особена важност на овие книжевни дела е начинот на кој се презентираат историските настани и личности. Најважно е тоа претставување да биде разбирливо за нивното поимање на светот и историјата.

Илинденската епопеја и НОВ како дел од традицијата и континуитетот на македонската борба се неисцрпен инспиративен извор во народната и уметничка книжевност. Нема автор кои на одреден начин не се огласил и не дал историски и творечки влог на овие теми. Наставникот по историја треба да обработува со учениците и од светската книжевна литература со историски содржини. Таква е и литературата посветена на револуционерните движења, востанија, буни војни. Несомнено дека се обработуваат и улогата и пораките од водачите на истите. Исто така треба да се користат и текстови од драми инспирирани од реалните настани за време на Отоманското владеење. На пример “Македонска крвава свадба“, “Печалбари“ и други.

Текстовите од книжевните литературни дела можат да се користат во обработка на историски содржини за работа на часот и надвор од часот. Овие текстови се користат како средство за посликовита конкретизација на материјалот, бидејќи во нив нема апстрактни заклучоци кои се тешки за учениците од помалата возраст. Во подготовката на користењето на текстовите од книжевните дела наставникот треба да го избере текстот кој ќе одговара на образовните и воспитни задачи. Потоа текстот треба да биде уметнички вреден и историски конкретен и да одговара на воспитно-образовните задачи на наставната единица. Вака избраниот текст наставникот мора претходно внимателно да го проучи, а одредени стихови, поговорки и изреки треба да ги знае. За користењето на таквиот текст тој подготвува кусо објаснување за темата, за делото и белешки за писателот. Наставникот треба да биде запознат и со судот на научната и литературна критика, за писателот и делото како да ги знае пошироките објаснувања за настаните и личностите кои се спомнуваат во текстот. Во подготовката на часот наставникот го утврдува начинот на користење на текстот и го формулира прашањето кое ќе го користи на часот. Сепак тој треба да води сметка текстот со својот обем и содржина да не ги оптоварува учениците и да не ги оддалечува од суштината на темата.

Книжевниот текст може да се користи во текот на предавањето на новата историска содржина како сликовна илустрација на одредени историски појави и процеси. Текстовите како важни извори на нови знаења можат да се користат во водедниот, главниот и завршниот дел. Тие можат да се користат како потврда за причината, значењето или местото на кое се случува некој настан и појава со што се постигнува повпечатлив ефект. Понекогаш може да се користат и цел час за читање и коментирање. Книжевните текстови можат да се користат не само за време на наставните активности на часот, туку и надвор од наставната активност како домашна задача, реферат кој ќе се чита на час во работа со групи и организирани посети на позначајни историски објекти и археолошки локалитети од локалната и национална историја.

Групната форма на особено е погодна и дава поголеми можности за користење на историски текстови со научна популарна и уметничка литература со историска содржина. Во подготвителниот дел наставникот треба да изврши избор на наставната содржина што ќе ја обработува или на наставната тема што ќе ја утврди како и да собере

соодветен материјал, учебници наставни средства и технички помагала. Содржината на групната форма на работа дава поголеми можности за самостојна обработка, развивање на ученичката самоиницијатива во истражувањето.

Преку литературниот текст ученикот ја запознава атмосферата на времето, животот на обичните луѓе и дејноста на историските личности. Со користењето на ваквите текстови се придонесува за целосно оформување на историските престапи. Животната “ на книжевните ликови и сликовитиот приказ на ситуацијата длабоко се врежуват во сеќавањето и во свеста на ученикот така што тој го доживува минатото како да е негов современик“ (Ачковска,). Преку книжевниот текст ученикот ја спознава атмосферата на времето, секојдневното и дејноста на историските личности. Ваквите текстови придонесуваат кон поцелосно оформување за историските престапи. На тој начин учениците поцелосно ќе ги совладат историските содржини, а со тоа ќе го збогатат и јазикот и ќе го оплеменат стилот на усното и писменото изразување. Иако, овие текстови се важен извор на знаење, сепак, живиот збор на наставникот, учебникот и останатите наставни средства имаат многу поважна улога. Колку ќе се користи текстот и до кој степен на обработка зависи од креативноста на наставникот и активното вклучување на самите ученици. Што се однесува, пак, за оценувањето, односно вреднувањето на резултатите од текстот наставникот треба да има во предвид односно да се раководи од повеќе елементи, какви што се во прв ред тежината и обемноста на градивото вградено во текстот. Наставникот по историја врз основа на овие показатели треба самостојно да создаде сопствен критериум и за сите оценки кои служат за вреднување на знаењата на ученикот. При реализацијата на овие книжевни текстови учениците имаат можност да ја развијат својата интелектуална мисла, да развијат сопствена креативност, инструменти за собирање на податоци за истражувањето, избирање на соодветни форми и наставни средства за работа. Денес се почесто се истакнува потребата од модернизирање и иновирање во воспитно-образовната работа. Иновативните зафати им дават основен белег на современите движења во воспитно-образовниот систем. Наставникот треба почесто да користи литературни книжевни текстови и од роднокрајната историја. Посетувања и изучувања на роднокрајни историски места, изучувањето на ваквите историски книжевни текстови покрај воспитно-образовните резултати за учениците претставува и чекор кон нивно воведување во општествените настани и односи притоа се врши идејно воспитување и насочување на младите генерации во духот на нашите и идни определби. Во македонската современа книжевна литература обраќањето кон историскиот податок е една од најфреквентните креативни постапки на огромниот број на книжевната литература со историска и естетска определба. Квалитетната историска белетристика и друга литература, поетски и прозни текстови од народното творештво, народните песни, народните приказни, поговорки, изреки, воени дневници, енциклопедии и естетски пораки им овозможува на учениците да го запознаат минатото на начин кој е најпристапен за нивната возраст. Ваквите дела будат интерес кај учениците за минатото, така што, многу ученици ќе ја засакаат историјата и како наука и како предмет. Македонија има богато книжевно творештво со кое можеме да се гордееме и восхитуваме. Преку текстовите се оспособуваат учениците и за примена на разни извори на знаења. Нивната основна функција е да се организира самостојна работа на учениците за освојување на нови престапи, поими и принципи, правило за теоретска и практична работа. Затоа почесто треба да се користат текстови од јуначката и борбена историја на македонскиот народ за да се осветлат имињата кои станале симбол на храброст и издржливост и непокор.

Од многу бројните војводи,револуционери,херои учениците секогаш ќе ги ностат како нешто вредно во нивната колективна меморија во нашата сегашност и иднина,а историјата секогаш ќе го носи епитетот учителка на животот.

Заклучок

Македонија има богато книжевно историско творештво со естетска определба со кое можеме со право да бидеме горди.Вклучувањето на книжевните текстови со историска и естетска определба во наставата по историја претставува значаен мост меѓу фактографијата и доживувањето на минатото. Тие не само што ја збогатуваат наставата со уметнички израз и емотивна димензија, туку и помагаат учениците подобро да го разберат духот на времето, начинот на живот и вредностите на одредена епоха. На тој начин, историјата не се сведува само на сува хронологија и бројки, туку се претвора во живо искуство кое поттикнува критичко мислење, емпатија и љубов кон културното наследство. Книжевноста, со својата естетска моќ, му дава душа на историскиот факт, а историјата, со својата научна основа, ѝ обезбедува контекст на книжевноста – создавајќи синтеза која ја прави наставата подлабока и поефективна. Книжевниот текст со историска определба има за цел да му овозможи на ученикот да го разбере општеството од минатото да го зголеми интересот за историските настани откривање на нови светови,добивање на нови знаења и чувство за патриотизам и се она што детерминира да се постигне трајност и естетски максимуми.Со користењето на ваквите текстови се придонесува и кон оформување на историски престапи за македонската борба.Наставникот по историја треба да ја користи книжевната литература како нешто вредно и корисно бидејќи само преку неа ученикот може да идентификува со пораката од уметничкиот книжевен текст. Во оваа богато историско и културно наследство книжевниот текст секогаш ќе биде мосто кој ќе го спјоува минатото и идно време.

Користена литература

- Абаџиев, Ѓ. (1972). *Балканските војни и Македонија*. Скопје.
- Ачковска, В. (2001). *Методика на наставата по историја*. Скопје.
- Education Visual Stories. (2022). *Teaching history and literature together*.
<https://education.visualstories.com/teaching-history-and-literature-together>
- Елсезер,С.(2011) Литература и филмот дел од колективната меморија, Меѓународен семинар за македонски јазик и култура, Скопје.
- Енциклопедија на естетиката и на теоријата на литературата* (македонско издание). (н.д.).
- Јаневска, М. (2021). *Користење на литературните дела во наставата по македонски јазик* (магистерска теза). УКИМ.
- Лапе, Љ. (1976). *Одбрани текстови за историјата на македонскиот народ (Дел 3)*. Скопје.
- Наумовски, С. (1991). *Методски прирачник за наставата по историја*. Просветно дело.
- Перовиќ, М. (1995). *Методика на наставата по историја*. Белград.
- Подгорец, В. (1983). *Македонска голгота*. Наша книга.
- Стојменска Елсезер, С. (2011). *Литература и филмот: дел од колективната меморија*. Меѓународен семинар за македонски јазик и култура.
- Стојчев, В. (2000). *Воена историја на Македонија*. Скопје.
- Трајанов, А. (2005). *Историја на Македонија*. Скопје.
- Тоциносовски, В. (2006). *Волишебностите на зборот*. ДНУ.